

**بررسی نقوش آتشدان‌های ستونی
بر سکه‌های ساسانی**

مؤلف:

آزاده شانه‌ساززاده

سرشناسه	: شانه ساززاده، آزاده، ۱۳۶۴ -
عنوان و پدیدآور	: بررسی نقوش آتشدان های ستونی بر سکه های ساسانی / مولف آزاده شانه ساززاده.
مشخصات نشر	: تهران: ژینو، ۱۳۹۵
مشخصات ظاهری	: ۱۷۲ ص. مصور (رنگی)
شابک	: ۲۰۰۰۰ ریال : ۱-۴-۹۶۹۷۴-۹۷۸-۶۰۰
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص ۱۶۶-۱۷۲
موضوع:	: سکه های ساسانی
موضوع	: Coins, Sassanid
موضوع:	: سکه شناسی -- ایران -- تاریخ
موضوع	: Numismatics -- Iran -- History
موضوع:	: سکه های باستانی -- ایران
موضوع:	: Coins, Ancient -- Iran
رده بندی کنگره	: ۹ (۱) ۴ ۲ / ش ۳۷۶۴ CJ
رده بندی دیویی	: ۷۳۷ ۴۹۵/
شماره کتابخانه ملی	: ۴۵۴۲۱۲۴

نشر ژینو

بررسی نقوش آتشدان های ستونی بر سکه های ساسانی

آزاده شانه ساززاده

صفحه آرای: موسسه محمدعلی

ناظر فنی: مهدی سبحانی

چاپ اول زمستان ۱۳۹۵

تیراژ ۵۰۰ نسخه

قیمت ۲۰۰۰۰ تومان

چاپ و صحافی: شریف

شابک: ۱-۴-۹۶۹۷۴-۹۷۸-۶۰۰

تهران: خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، کوچه بهشت آیین، پلاک ۸، زنگ سوم

کلیه حقوق محفوظ و مخصوص مؤلف است.

تلفن تماس: ۶۶۹۵۰۸۷۱-۶۶۴۸۱۶۴۱

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۵	مقدمه
۱۷	فصل اول: حکومت ساسانیان
۱۹	۱-۲- ضرب سکه از سوی ساسانیان
	فصل دوم: بررسی جایگاه آتش و سیر تحول آتشدانها و آتشکده ها
۲۹	در دوران ایران باستان
۲۹	۱-۲- دین در دوره ساسانی
۳۰	۲-۲- روحانیون زرتشتی در زمان ساسانیان
۳۴	۱-۲-۲- کرتیر
۳۵	۲-۲-۲- تنسر
۳۵	۳-۲- نظریه زرتشت در مورد آتش
۳۶	۴-۲- آتش و پیدایش آن در ایران
۴۱	۵-۲- بررسی جایگاه آتش در تاریخ ایران باستان
۴۱	۱-۵-۲- جایگاه آتش در دوره ایلام
۴۲	۲-۵-۲- جایگاه آتش در دوره ماد
۴۲	۳-۵-۲- جایگاه آتش در دوره هخامنشی
۴۵	۴-۵-۲- جایگاه آتش در دوره اشکانی
۴۵	۵-۵-۲- جایگاه آتش در دوره ساسانی

۴۵	۲-۵-۱-انواع آتش و نقش آن ها
۴۶	۲-۵-۱-۱-طبقه بندی پنجگانه آتش
۴۶	۲-۵-۱-۱-۱-برزی سونگه یا برزیسوه (آن را آتش وهرام می گفته اند)
۴۶	۲-۵-۱-۱-۲-آتش وهو فریانه
۴۶	۲-۵-۱-۱-۳-آتش اروا زیسته
۴۶	۲-۵-۱-۱-۴-آتش وازیسته
۴۶	۲-۵-۱-۱-۵-آتش سپنشته
۴۷	۲-۶-آتش های آبی
۴۷	۲-۶-۱-آتش برام
۴۹	۲-۶-۲-آتش آذران
۴۹	۲-۶-۳-آتش دادگاه
۵۰	۲-۷-مناسک و تشریفات تقدیر آتش در دوره ساسانی
۵۲	۲-۸-جشن های آتش
۵۳	۲-۸-۱-آذرگان
۵۴	۲-۸-۲-جشن سده
۵۵	۲-۸-۳-جشن شمع
۵۶	۲-۸-۴-جشن دیوالی
۵۶	۲-۸-۵-جشن المپیا
۵۷	۲-۹-آتشدان
۵۷	۲-۹-۱-انواع آتشدان از لحاظ شکل ظاهری
۵۷	۲-۹-۱-۱-آتشدان شمعدانی شکل
۵۸	۲-۹-۱-۲-آتشدان مکعب مستطیل شکل
۵۸	۲-۹-۱-۳-آتشدان پله ای
۵۸	۲-۹-۱-۴-آتشدان چهارتاقی شکل
۵۸	۲-۹-۱-۵-آتشدان چهارضلعی

- ۵۸ ۶-۱-۹-۲ آتشدان زمینی
- ۵۸ ۷-۱-۹-۲ آتشدان فلزی پایه بلند
- ۵۸ ۸-۱-۹-۲ آتشدان قیفی شکل
- ۵۸ ۹-۱-۶-۲ آتشدان ستونی شکل
- ۵۹ ۱۰-۱-۹-۲ آتشدان کنگره دار
- ۵۹ ۱۱-۱-۹-۲ آتشدان سروی شکل
- ۵۹ ۱۲-۱-۹-۲ آتشدان مطبق
- ۵۹ ۱۰-۲ آتشدان بر روی آثار پیش از ساسانی
- ۵۹ ۱-۱۰-۲ بررسی نقش آتشدان بر روی آثار ایلامی
- ۵۹ ۱-۱-۱۰-۲ آتشدان مرغیستان-ایلامی
- ۶۰ ۲-۱-۱۰-۲ آتشدان ارجان-ایلامی
- ۶۱ ۳-۱-۱۰-۲ نقش برجسته کورنگو-ایلامی
- ۶۱ ۴-۱-۱۰-۲ مهر استوانه ای شوش-ایلامی
- ۶۳ ۵-۱-۱۰-۲ مهر استوانه ای چغازنبیل-ایلامی
- ۶۳ ۶-۱-۱۰-۲ مهر استوانه ای شوش-ایلامی
- ۶۴ ۷-۱-۱۰-۲ مهر استوانه ای چغازنبیل-ایلامی
- ۶۴ ۸-۱-۱۰-۲ نقش برجسته کول فره-ایلامی
- ۶۵ ۲-۱۰-۲ بررسی نقوش آتشدان بر روی آثار مادی
- ۶۵ ۱-۲-۱۰-۲ آرامگاه صخره ای قیزقاپان-مادی
- ۶۷ ۲-۲-۱۰-۲ آرامگاه صخره ای سکاوند-مادی
- ۶۸ ۳-۱۰-۲ بررسی نقوش آتشدان بر روی آثار هخامنشی
- ۶۸ ۱-۳-۱۰-۲ آتشدان کاپادوکیه-هخامنشی
- ۶۸ ۲-۳-۱۰-۲ آتشدان پاسارگارد-هخامنشی
- ۷۰ ۳-۳-۱۰-۲ آتشدان نقش رستم-هخامنشی
- ۷۱ ۴-۳-۱۰-۲ آتشدان باغ بدره-هخامنشی

- ۷۱ ۱۰-۳-۵- نقش برجسته کاخ خزانه تخت جمشید- هخامنشی
- ۷۲ ۱۰-۳-۶- نقش برجسته تالار تخت در تخت جمشید- هخامنشی
- ۷۴ ۱۰-۳-۸- آرامگاه صخره ای تخت جمشید- هخامنشی
- ۷۵ ۱۰-۳-۹- مهر استوانه ای هخامنشی
- ۷۶ ۱۰-۳-۱۰- فرش پازیریک- هخامنشی
- ۷۷ ۱۰-۴-۱- رسی نقوش آتشدان بر روی آثار پارسی
- ۷۷ ۱۰-۴-۱- آتشدان کوه خواجه- پارسی
- ۷۸ ۱۰-۴-۱- آتشدان راورپوس- پارسی
- ۷۸ ۱۰-۴-۳- نقش برجسته سستون- پارسی
- ۷۹ ۱۰-۴-۴- نقش برجسته المیر- پارسی
- ۸۰ ۱۰-۵-۱- بررسی نقوش آتشدان بر کله های حکام محلی پارس
- ۸۰ ۱۰-۵-۱- سکه شاهزادگان پارس- اینو باداتی دوم
- ۸۱ ۱۰-۵-۲- سکه شاهزادگان پارس- داریوش اول
- ۸۲ ۱۰-۵-۳- سکه شاهزادگان پارس- بغدات اول
- ۸۳ ۱۰-۵-۴- سکه شاهزادگان پارس- داریوش دوم
- ۸۴ ۱۰-۵-۵- سکه شاهزادگان پارس- اردشیر دوم
- ۸۴ ۱۰-۶-۱- بررسی نقوش آتشدان بر آثار دوره ساسانی
- ۸۴ ۱۰-۶-۱- آتشدان تخت سلیمان- ساسانی
- ۸۶ ۱۰-۶-۲- مهرهای ساسانی
- ۸۸ ۱۰-۶-۲-۱- مهر استامپی- ساسانی
- ۸۸ ۱۰-۶-۲-۲- مهر استامپی- ساسانی
- ۸۸ ۱۰-۶-۲-۳- مهر استامپی- ساسانی
- ۸۹ ۱۰-۶-۳- آتشدان برم دلك- ساسانی
- ۷-۱۰-۲- مقایسه آتشدان های برم دلك، نقش رستم و باغ بدره با آتشدان های پشت
- ۹۱ سکه های ساسانی

۹۲	 آتشگاه ۸-۱۰-۲
۹۴	 آتشکده و چارتاکی ۹-۱۰-۲
۹۸	 سه آتشکده بزرگ اساطیری ۱-۹-۱۰-۲
۹۸	 آتشکده آذر فرنیغ ۱-۱-۹-۱۰-۲
۹۹	 آتشکده آذر گشنسب ۲-۱-۹-۱۰-۲
۱۰۱	 فصل سوم: بررسی نقوش آتشدان بر پشت سکه های ساسانی
۱۰۱	 ۱-۳ بررسی نقوش آتشدان بر پشت سکه های ساسانی
۱۰۲	 ۱-۱-۳ آتش اول
۱۰۵	 ۲-۱-۳ شاپور اول
۱۰۷	 ۳-۱-۳ هرمز اول
۱۰۸	 ۴-۱-۳ بهرام اول
۱۰۹	 ۵-۱-۳ بهرام دوم
۱۱۳	 ۶-۱-۳ بهرام سوم
۱۱۴	 ۷-۱-۳ نرسی
۱۱۶	 ۸-۱-۳ هرمز دوم
۱۱۹	 ۹-۱-۳ شاپور دوم
۱۲۲	 ۹-۱-۳ اردشیر دوم
۱۲۶	 ۱۱-۱-۳ شاپور سوم
۱۲۸	 ۱۲-۱-۳ بهرام چهارم
۱۳۰	 ۱۳-۱-۳ یزدگرد اول
۱۳۲	 ۱۴-۱-۳ شاپور چهارم
۱۳۳	 ۱۵-۱-۳ بهرام پنجم
۱۳۴	 ۱۶-۱-۳ یزدگرد دوم
۱۳۵	 ۱۷-۱-۳ هرمز سوم
۱۳۶	 ۱۸-۱-۳ پیروز

۱۳۷.....	۱۹-۱-۳- بلاش
۱۳۸.....	۲۰-۱-۳- قباد اول
۱۴۰.....	۲۱-۱-۳- جاماسب
۱۴۲.....	۲۲-۱-۳- خسرو اول
۱۴۵.....	۲۳-۱-۳- هرمز چهارم
۱۴۷.....	۲۴-۱-۳- خسرو دوم
۱۵۰.....	سخن پایان
۱۶۵.....	پیوست
۱۶۷.....	منابع

مقدمه

یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که در پژوهش‌های باستان‌شناختی در خصوص آثار مورد تحقیق - هنر پژوهشگران را به خود معطوف می‌دارد، تحولات اقتصادی، اجتماعی، ساختار - حکومتی و اعتقادات مذهبی است. از جمله معتبرترین یافته‌های باستان‌شناختی که پژوهشگران را برای پی بردن به واقعیت‌های عصر باستان رهنمون کرده است موضوع سکه و نقوش حک شده بر آنها می‌باشد. لذا برای درک صحیح نقوش سکه‌ها و نسبت تغییرات آن با تغییرات فرهنگی و اجتماعی و سیاسی جوامع عصر ساسانیان، با توجه به گستردگی زمانی و مکانی این آثار، نیازمند مطالعه جزئیات و تجزیه و تحلیل آن در یک چارچوب علمی مشخص می‌باشیم. به این لحاظ در این پژوهش به بررسی و مطالعه نقوش و نمادهای مذهبی حک شده بر مسکوکات پادشاهان ساسانی و به صورت ویژه نقش انواع آتشدانهای ستونی به عنوان یکی از نمادهای پر آوازه دین مزدیسنا پرداخته ایم.

به نظر می‌رسد که اقوام آریایی پس از ورودشان به فلات ایران که از اواسط هزاره سوم تا اوایل هزاره اول پیش از میلاد در چندین مرحله انجام گرفت، در پی آمیختگی‌های نژادی و به ویژه تبادلات فرهنگی که با بومیان فلات، به خصوص ایلامی‌ها داشته‌اند برخی از سنن تقدیس و نکوداشت آتش را از بومیان فلات فرا گرفته باشند. برای مثال در ناحیه کورانگون در شمال غربی فهلپان فارس، نقش برجسته‌ای از دوران ایلام کهن (اواسط هزاره سوم پیش از میلاد) وجود دارد که نشانگر مراسم آیینی بارعام خدایان ایلامی است. نکته قابل توجه در این نقوش،

حضور آتش / آتشدان بین خدا و پادشاه است که در واقع به جایگاه مقدس آتش در مراسم آیینی ایلامی‌ها اشاره می‌کند (صراف، ۱۳۷۲: ۱۷-۱۶).

همچنین آثاری از دوره مدها کشف شده است که مهم‌ترین آن‌ها قلعه‌ها و گوردخمه‌ها هستند. قلعه‌ها به دلیل داشتن نیایشگاه آتش و گوردخمه‌ها نیز به علت داشتن نقش برجسته‌هایی که مفاهیم شان به آتش مرتبط اند و سنت تقدیس آتش را در این دوره معرفی می‌کنند، حائز اهمیت اند (مانند گوردخمه قیز قاپان).

از دوره هخامنشی نیز، اسناد و مدارک متنوعی موجود است که برخی از آن‌ها به وضوح گویای اهمیت سنت تقدیس آتش در این دوره اند؛ مانند نقوش حک شده بر نمای گوردخمه‌ها، دیواره‌ها، کاخ‌ها، صخره‌ها، مهره‌ها و غیره. بر این اساس، می‌توان گفت که در دوره هخامنشی، سنت تقدیس آتش، نقش به سزایی در زندگی اجتماعی ایرانیان باستان داشته و از آن، نیز روندی تصاعدی داشته است؛ تا آنجا که در دوره ساسانی، به دلیل رسمیت یافتن دین مزدیسنا، این سنت در همه ابعاد زندگی اجتماعی ایرانیان نمود پیدا کرد.

احترام به آتش و تقدس آن به عنوان فروغ ایزدی و نقش مهم آن در زندگی انسان‌ها موجب شد برای نگهداری و حفظ آن چاره‌ای بینا باشد و به همین منظور آتشگاه‌ها و آتشدان‌ها را ساختند.

ظرفی که آتش را در آن نگهداری می‌کردند، آتشدان نام داشته و دارد. آتشدان در اتاقی محراب مانند درآتشکده قرار داشت تا پرستار روحانی آن را از به گونه آلودگی و ناپاکی مصون دارد. در میان بقایای کاخ‌های باشکوه پاسارگاد، آتشدان‌های خوش تراشی از سنگ سفید پیدا شده است که نشان دهنده اهمیت این عنصر نزد شاهان هخامنشی است. نقش آتشدان را روی تعدادی از گل مهره‌هایی که در ویرانه‌های خزانه داری و با روی تخت جمشید یافت شده‌اند، نیز می‌بینیم.

پیش از روزگار ساسانیان، برای این آتشدان‌ها نامی در اثری به جا نمانده است اما در دوره ساسانیان به نام‌های «آذران»، «آتشدان» و «آتشگاه» برمی‌خوریم.